

15/1 61

HERBERT TINGSTEN:

de Gaulle — ledaren och skådespelaren

Detta är den tredje av Herbert Tingstens artiklar om de Gaulle. De båda föregående har varit införda i Dagens Nyheter den 8 och 11 januari.

REDAN DEN UNGE de Gaulle var känd för sin självvalda isolering, sin överlägsna hållning, sin "orgueil" — man tvekar om detta ord i skilda sammanhang bör översättas med stolthet eller högmod. Kamraterna vid Saint-Cyr kallade honom "konnetabeln"; en lärare vid krigshögskolan noterade att "han har mentaliteten hos en konung i landsflykt". Om hans tidigare utveckling finns inte många uppgifter. Det är möjligt att han som den unge Napoleon växlade mellan romantisk förtvivlan och hård självhävdelse, men det är lika sannolikt att han helt enkelt var en ovanligt ärelysten, intelligent, självständig och intensivt arbetande officer. Dygden och plikten var hans ledsagare, anspråkslösa föregångare till storheten och äran. Hans äktenskap beskrivs som otadligt, det finns inga historier om passioner, liberalism eller överdåd, men väl om det behärskade svärmodet hos en man som väntar på ett stort tillfälle, en stor handling.

Men med "Le fil de l'épée" framträder han vid 42 års ålder som på en gång självporträttör och pretendent till ledarskapet, som den utkorade. Denna bok om "värjans spets", om de egenskaper som krävs av de militära cheferna och om förhållandet mellan dem och de politiska ledarna är uppenbarligen ett slags personlig programskrift. I detalj innehåller den många skarpsynta om också ofta extravaganta reflexioner; dess stora intresse ligger i att de Gaulle ger en lidelsefull framställning av vad som krävs för att bli ledare. Det är en generalsideologi som inte sällan för tanken till samtida aktörer som Hitler och Mussolini.

Frankrike kräver en stark militärmakt, ledd av en moralisk och intellektuell elit. "Det är tid att den militära eliten återvinner medvetandet om sin höga kallelse, att den koncentrerar sig på sin uppgift, som helt enkelt är kriget, att den höjer huvudet och

Under sin tid vid krigsskolan i Saint-Cyr uppträdde den unge de Gaulle också som skådespelare. På revyaffischen ovan finns hans namn med i rollföreteckningen. Till vänster en bild från föreställningen med de Gaulle som bybrudgum i bög batt.

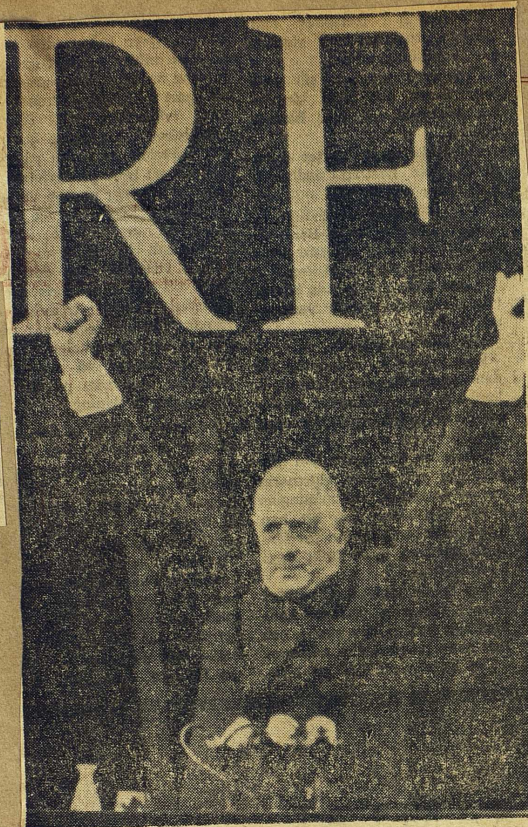
ser mot tinnarna." I kapitlet om den militära ledarens karaktär förklaras att chefens stränghet och hårda fordringar ofta måste väcka irritation och kritik hos de underordnade under lugna tider. "Men då handlingens tid kommer tystnar kritiken. Viljorna, förhoppningarna dras till ledaren som järnspånen till magneten. När krisen kommer är det honom man följer, det är han som bär bördan på sina armar, även om de bryts av den." I förhållandet till sina överordnade är den som är kallad till chef inte böjlig och inställd på att behaga, han är likgiltig för rutin och formaliteter, han anses högmodig och odisciplinerad. Han finner "beslutet hos sig själv och inte i en order" och följer inte "den passiva lydningens bud". Lord Fisher hade rätt då han yttrade att "Jellicoe har alla Nelsons förtjänster utom en, han kan inte vägra att lyda". Mannen med karaktär, med förmåga att handla, våga och härska, står alltså över hierarkin, befällningarna, lagen; hans kallelse ger honom rätt att leda.

Kapitlet om chefens eller ledarens prestige, inlett med ett motto av Villiers de l'Isle-Adam, "man bär äran i sitt eget hjärta", är

ännu mera avslöjande. Ledaren måste som en konstnär sträva att utnyttja sina gåvor, han måste medvetet arbeta för att skaffa sig prestige. "Först och främst, prestigigen kan inte vinnas utan mysterium, ty man vördar föga vad man känner alltför väl." Ledaren måste alltid bevara något hemlighetsfullt, ha något överraskande i beredskap för att imponera på massan. Han måste såsom Hamilkar, Caesar och Napoleon dosera och iscenera sina framträdanden, så att de gör största möjliga effekt. Denna mystikens prestige förutsätter sparsamhet i ord och gester: "intet höjer auktoriteten så som tystnaden, de starkas glans och de svagas tillflykt". Bakom chefens reserverat kyliga hållning skall massan ana beslutsamhet och eld. "Prestigen föds genom kontrasten mellan den inre aktiviteten och självbehärskningen, liksom spelarens elegans består i att synas särskilt kallblodig då han tar hem sina vinster, och liksom skådespelaren uppnår sina mest gripande effekter genom att han ger intrycket av en bunden lidelse."

Under arbetets gång synes de Gaulle glömma att hans ämne är det militära chefskapet, och allt

tydligare kommer framställningen att gälla ledaren över huvud, och främst den politiske ledaren. Det är nödvändigt, skriver han, att ledaren tillfredsställer massans behov av ideal och storslagna framtidssyner. "Man kan inte nå makt utan att använda detta medel. Alla de som är kallade att leda massan utnyttjar det. Det är retorikens grundval; det finns ingen talare som försummar att med stora idéer omge det eländigaste förslag... De ledare — politiker, profeter, soldater — som förmår andra till de största ansträngningarna identifierar sig med höga idéer och bygger på dessa upp väldiga rörelser." I samband med dessa uttalanden om idéernas värde som redskap för maktviljan framhäver

General de Gaulle talar inför 150 000 människor den 4 september 1958 på Place de la République i Paris.

de Gaulle att ledaren inte får vara alltför bunden av moraliska hänsyn. "Det är inte dygd och evangelisk fulländning som leder till herraväldet. Handlingens man är knappast tänkbar utan starka drag av egoism, högmod, hårdhet och list." de Gaulle slutar detta avsnitt i boken med att skildra den ensamhet, den inre spänning, de offer av mänskliga glädjeämnen — "öppenhet, intimitet, vänskap" — som följer med ledarskapet. "Det tillstånd av belåtenhet, av själslugn, av glädje som man brukar kalla lycka är inte förenligt med ledarskapet. Man måste göra sitt val och det valet är tungt." Svårmod är storhetens pris.

"Le fil de l'épée" kan tolkas som en cynisk-realistisk maktlära av märket Machiavelli eller än mera Pareto, som ett uttryck för nihilism, antiintellektualism och tom längtan att härska. Men det är kanske obefogat att gå så långt. Intrycket av boken är, trots allt, att de Gaulle föreställer sig en ledare som verkar för inte bara stora utan också "goda" mål — i detta fall Frankrikes "väl". Tydligt är att de Gaulle rationaliserar och idealiserar sin egen gestalt: ärelystnaden, ensamheten, hårdheten, föraktet för andra, självständigheten och kantigheten, bitterheten och melankolin. Möjligen kan denna rationalisering ha medfört att de Gaulle drevs vidare på den väg hans karaktär an-

visade, att hans typ blev mera utpräglad och extrem, att han mera medvetet, obesvärat och ohämmat kom att spela den stora ledarrollen. Som en profetia om eller förövning till hans verksamhet från och med 1940 är boken märklig, en av de mest egenartade i idéhistorien.

Men då de Gaulle målade porträttet av den store ledaren tänkte han efter allt att döma inte blott på sig själv, utan också på den fältherre under vars direkta chefskap han arbetat som löjtnant före kriget och kapten efter kriget och som i nästa krig skulle bli hans motståndare: marskalk Pétain. I "La France et son armée", utgiven året före det andra världskrigets utbrott, har de Gaulle några sidor om det första världskrigets förlopp. Här framstår Pétain vid sidan av Poincaré och Clemenceau som Frankrikes räddare. Det var under Pétains chefskap 1917—1918 som triumfen säkrades; den överbefälhavare som slutligt vann kriget — marskalk Foch — kom till ledningen "med handen full av trumfkort".

I sin hyllning till Pétain summerar de Gaulle sin tidigare framställning av ledarskapet. "Framför allt, en chef framträder som lär armén det reellas och det möjligas konst. Den dag det gällde att välja mellan undergången och föruftat blev Pétain chef. Mellan denne klarsynste man och den handling utan överdrifter som striden och de stridande vid denna tid krävde var harmonin så fullständig att den verkade naturlag. Förtroendet vänder sig mot den ledare som man vet har försmått kryperiets framgångar. En stark kritisk ande utan sinne för små vardagliga vinster. En stor självständighet som mottar ordern, lyssnar till rådet, men står fast mot inflytel-

ser. En det outgrundliga prestige, vunnen med avsiktlig kyla, vaksam ironi och till och med genom det högmod som omger denna ensamhet."

De Gaulles uppträdande efter sammanbrottet 1940 och lika mycket hans sätt att skildra detta uppträdande i memoarerna visar hur starkt han kände kallelsen att bli ledare och hur helt han följde de anvisningar för rollen han själv givit. Som utkorad "att trädas in i Historien" tog han ledningen i olydnad mot sina överordnade och blev dömd för förräderi enligt landets lag. Till hans medel i den långa politiska och diplomatiska striden hörde hemlighetsfullhet, mystik, överraskningar. Sina hjälpare och allierade — Churchill, Roosevelt, Stalin — och sina franska konkurrenter behandlade han med säkerheten hos en spelare som sitter med trumfkorten, även då han bara hade hackor på hand. Han fattade, eller låtsades fatta, alla beslut för sig själv och på eget ansvar. Några medhjälpare omtalas med välvilja — ungefär som tjänstemän som förtjänar en orden — men intet tyder på intimt och öppet samarbete, på vänskap och värme. Genom avskildhet och distans stegrade han sin prestige; ofta var han medvetet skådespelare, men så skicklig att få anade förställningen, greppen, tekniken. I motsats till medtävlarna kring värld-

den — diktatorer och demokratiska statsmän — hade han redan vunnit ledarens hållning och karismatiska glans då han som segrare återvände till Frankrike inte bara för att inspektera regementen, utan också för att betvinga folkmassor. Högmodet — känslan av nåd eller kallelse — hade nu nått fulländningen.

Blott några få punkter i memoarerna skall här upptas som illustrationer. En ovillkorlig fasthet och hårdhet krävdes vid organiserandet av frihetsrörelsen, heter det i "L'appel": "Ensam och med begränsade möjligheter som jag var, måste jag uppnå höjderna och aldrig stiga ned från dem." För att "inkarnera vår saks öde", "symbolisera folkets förhoppningar" och "ge utlandet bilden av ett okuvligt Frankrike" var det nödvändigt att "fixera mitt uppträdande och att hos min personlighet framkalla en hållning som jag inte sedan kunde förändra. Detta var för mig oavlättligt ett starkt inre skydd på samma gång

som en tung uppgift." "Min natur har varskott mig om och min erfarenhet har lärt mig att man på handlingens höjder värnar sin tid och sin person blott genom att metodiskt bevara överlägsenhet och distans." Då han efter återkomsten talar till folket låter han sig "gripas av en beräknad rörelse". I några fall berör de Gaulle sina starka känslor bakom masken av behärskning, så då han talar om sina tårar vid underrättelsen om general Koenigs framgångsrika Afrikamarsch 1942 och i den storslagna beskrivningen av intaget i Paris 1944. Men även i dessa fall känner man sig bevittna "en beräknad rörelse"; de Gaulle finner det effektivt att låta på masken.

Likheten — och kanske identifikationen — med den store marskalken-motståndaren skymtar även i memoarerna. "Alltför stolt för intrigen, alltför stark för att tåla medelmåttan, alltför ärelysten för att vara karriärst, närde han i ensamhet sin lidelse att

härska, småningom hårdnad genom den egna överlägsenheten, de motgångar som mötte, föraktet som han kände för andra." Det är ett porträtt av Pétain, men är det inte också — enligt författarens egna uttalanden i andra sammanhang — ett porträtt av de Gaulle? Kanske kände Pétain lika så en frändskap med de Gaulle. "Jag förbjuder er att inför mig kalla de Gaulle en förrädare", yttrade han till sin stab. "Det är en orgueilleux."

För några månader sedan hörde jag generalen-presidenten tala från trappan till stadshuset i Menton. Han uppträdde med ett minimum av officiell glans och polislikt skydd, stående vid en högtalare några meter från folkmassan. Talet hölls utan koncept; de sjuka ögonen tvingar de Gaulle att lära sig sina tal utantill, de ger honom också den tomma eller fjärrskådande blick som bidrar till överlägsenhet och distans. Vad

han sade var auktoritativt och fast i mer än vanlig grad; det var i detta tal som han kom mycket nära satsen "staten, det är jag". Som alltid sade han några förbindliga ord om den stad han besökte och sina särskilda band med dess befolkning; orden var älskvärda utan att vara insmickrande, de syntes avse att hedra Menton, inte att vinna staden för de Gaulle. Som alltid slutade han talet med "och nu sjunger vi vår nationalsång" och stämde själv upp "Al-lons enfants de la patrie" — den revolutionära appell som sedan 170 år omväxlande varit förbudet och helig. Efter talet körde han tillbaka stående i en öppen bil, med stela, långsamma och lik-som trevande hälsningar med båda armarna till den jublande folkmassan, utan poliseskort och så nära den av en tunn poliskedja tillbakahållna publiken att varje träffsäker attentator kunde ha nått honom.

Under scenen tänkte jag på de andra statsledare jag sett i liknande yrkesutövning: Hitler och Mussolini, Franklin Roosevelt, Churchill och Adenauer. De Gaulle syntes mig särpräglad: ingen våldsamt eller exaltation, beräknade stegringar av röstens utan rytanden, gester av samma överlagda måttfullhet, inga upphetsade vädjanden eller dramatiska löften, en bunden lidelse utan ett uns av ironi, munterhet och humor. Han var lika fjärran från diktatorns vilddhet som från den demokratiska ledarens professionella värme och vilja att behaga. Vid en jämförelse verkade Hitler och Mussolini omänskliga, Roosevelt och Churchill med sina tydliga ansträngningar att egga och tjusa allför mänskliga. Men jag skulle inte tänka mig att använda den för övrigt utnötta fadersbilden; den kan möjligen duga för Adenauer (kanske är jag för gammal för att se faderssymboler annat än i uråldriga). Intrycket eller det avsedda intrycket var kallelsen man, konungen, Herrans smorde, legitimerad genom utkorelsen, om också inte genom arvet. Att tala om högmod synes mig inte här riktigt; vad som förnams var snarare den kallets trygga förvisning som är målet för det av avund, bitterhet och aggressioner plågade högmodet. Är de Gaulle sådan, hur mycket tvivlar han, hur mycket spelar han? De frågorna går inte att svara på, men jag är övertygad om att han som en nåd i ordets mystiska mening känner uppfyllelsen av sin ingdomliga och romantiska längtan att spränga dörrarna till Historien.